

**R. P. Georgii de Rhodes Avenionensis S. J. disputationum
theologiae scholasticae tomus ...**

**Rhodes, Georges de
Lugduni, 1661**

Qvæstio II. De influxu conscientiæ in bonitatem & malitiam actuum
humanorum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-81987](#)

De Regula Actuum humanorum.

321

tem dici quod conscientia prodit potius ab habitu in-
nato, quam ab aliquo habitu acquisito. dixi verò illum
esse synderesum, id est habitum quo naturaliter cog-
noscimus prima Principia practica; illi autem habitus
quos conscientia producere potest, diuersi sunt pro
varietate actuum in quibus consistit.

QVÆSTIO II.

De influxu conscientie in bonitatem & malitiam Actuum humanorum.

Explicata utraque regulâ quoad existentiam, &
quidditatem, sequitur ut dicam de influxu illius in
omnes humanos actus, id est quomodo illos reddat
bonos aut malos, non potest autem esse difficultas de
Regula principali, quæ per se ipsam non coacurrit ul-
lo modo, sed solum de instrumentalis, & secundaria
quæ alteram illam applicat, & proponit, & est (vt dixi)
iudicium conscientiae quæ sine dubio influit in om-
nem moralitatem, vel manifestando malitiam aut bo-
nitatem actus, vel obligando ad operandum, vel per-
mittendo operationem: 1. Spectat ad conscientiam
in genere: 2. Ad conscientiam certam aut erroneam:
3. Ad conscientiam probabilem aut dubiam: quibus
addendum aliquid est de conscientia scrupulosa.

SECTIO I.

Virum ad omnem Actum bonum aut malum re- quiratur necessariò Iudicium aliquod Conscientiae.

Tunc requiretur influxus aliquis, & iudicium con-
scientiae ad omnem actum bonum & malum, si
nullus esse possit actus moraliter bonus, cui adiun-
ctum non sit iudicium dictans illum esse bonum &
honestum, nullus malus cui adiunctum non sit iudi-
cium dictans illum esse malum.

Triplex dubitatio.
Ratio autem dubitandi est primò, quia multa sæ-
pè committuntur peccata ex inconsideratione, obli-
uione, ignorantia vincibili, tunc nullum est iudicium
dictans illos actus esse bonos aut malos; sufficit enim
ut aliquis voluntariè se applicet ad opus sine ullo iu-
dicio malitia, ergo sine ullo influxu conscientiae pos-
sunt esse actus boni vel mali. Maior nota est, quia tūm
in Scripturis tūm ab omnibus Patribus peccata igno-
rantiae damnantur præsertim autem ab Augustino, qui
omnem iuris ignorantiam sæpè damnat, quamvis
ignorantia facti à peccato excusat, & possit esse in-
vincibilis; prior autem ignorantia non excusat, quia
teneris scire illud ius.

Secundò multi sæpè peccant sine conscientiae re-
moratu, vt sæpè testatur Scriptura, vel propter peccan-
ti confusitudinem, propter quam exæcati, obstinati,
obdurati sunt: vel propter stuporem mentis, sicut mul-
ti sæpè rustici, qui discernere rationes illas æternas
omnino nesciunt, neque illas vñquam considerant: vel
denique propter Pænitentiam quæ rapiuntur, & præ-
occupantur.

Terriò, si obiectum intrinsecè ac essentialiter ma-
lum sit, specificabit voluntatem, & efficiet illam ma-
lam quamvis ab sit cognitio.

Dico primò, in materia conscientiae prima & indu-
bitata regula est, quod nullus vñquam actus potest es-
se bonus, aut malus nisi conscientia, & ratio superior
cognoscat & dicter illum esse bonum, aut malum, vel
certè periculoseum. Ita vñanimiter docent primum
Ethnici omnes Philosophi cum Aristotele, 2. Ethico-
rum, cap. 4. quos lumen ipsum naturæ docet, ita etiam
Catholici omnes Theologi cum S. Thoma quos ratio,
authoritas Patrum, & Scriptura conuincit nihil esse
honestum, aut turpe sine cognitione honestatis aut

Tom. I.

turpitudinis: vt meritò rideas nouos dogmatistas qui
fingunt ignorantiam (vt aiunt) iuris non excusare à
peccato, contra quos.

Ratio S. Thom. art. 3. clara est & conuincens, quia
ex naturæ lumine notum est neminem bene aut male
agere nisi velit, quod Augustinus lib. de duabus anima-
bus c. 11. ait: *A Pastoribus cantari in montibus, à Poësis
in theatris, ab indoctis in circulis, à Doctis in Bibliothecis,
à Magistris in scholis, à Pontificibus in Templis, à genere
humano, in Orbe terrarum:* Sed bonum, & malum vo-
luntaria esse nequeunt si non cognoscantur, voluntas
enim non fertur in incognitum, & hæc ratio est ob
quam neque pueris, neque amentibus, neque brutis
animantibus ullum tribui potest peccatum, quia scili-
cet notitiam non habent honestatis aut turpitudinis,
ergo ad omnem actum bonum aut malum requiritur
cognitio bonitatis & malitiae. Sed hoc ostendetur
postea plenus cum probabitur per ignorantiam in-
vincibilem excusari peccatum, quia per illam tollitur
voluntarium.

Dico secundò, altera in materia conscientiae regula
est ut aliquis actus moraliter bonus & honestus sit,
requiratur iudicium practicè moraliter certum: vt sit ma-
lus sufficit cognitio dubia, vel suspicio quædā illius.

Antequam proberetur, pars utraque regulæ obser-
vandum est conscientiam dupliciter esse posse certam:
Primo speculatiuè, secundò practicè: speculatiuè
certa est illa cui non potest subesse falsum: practicè
certa illa, cui falsum quidem potest subesse, sed com-
munis tamen in eo est adhibita diligentia, qualis vul-
go in negotiis adhibent sapientes. Vnde rectè notare
Corduba lib. 3. q. 9. quest. 5. Sanchez lib. 2. de Matri-
monio diff. 41. num. 8. sæpè contingere ut conscientia
practicè vera sit & speculatiuè falsa & contra, verbi
gratia, possum iudicare quod Pauperi qui appetit
extremè indigens dari ex obligatione debeat Elec-
mosyna, quod est practicè verum, speculatiuè autem
falsum. Sic enim omnis conscientia invincibiliter er-
ronea, speculatiuè solum erronea est, practicè autem
ac simpliciter est vera, cum solum iudicium specula-
tiuè antecedens sit falsum. Similiter speculatiuè po-
test esse dubia conscientia quæ practicè certa erit &
contra, vt cum quis dubius est, vñrum emiserit votum,
certò tamen iudicat sibi esse licitum illud non imple-
re. Denique rectè stare potest cum iudicio speculatiuè
certo, de aliqua veritate, iudicium oppositum
etiam certum, vt cum quis iudicans audiendam sibi
esse Missam in die festo, iudicat tamen se propter in-
firmitatem non obligari: quæ tamen iudicia non
sunt propriè opposita, quia vniuersale illud iudicium
non includit catum in quo infirmus homo teneatur
audire Sacrum; est autem in primis notandum quod
iudicium speculatiuè non est illud quod sequi te-
nemur, sed iudicium practicū & particulare. His
positis.

Prima pars regulæ manifesta est quia si requirere-
tur ad honestarem actus iudicium speculatiuè certum,
cui subesse non possit falsum vix illus vñquam rectè
posset operari quia huiusmodi certitudo ferè semper
est impossibilis: requiritur ergo ad honestam opera-
tionem iudicium practicè certum ac moraliter, cui
potest quidem subesse falsum, sed adhibita tamen est
diligentia qualis communiter sapientes in suis nego-
tiis adhibere solent; tenetur enim quilibet vitare
peccandi periculum quantum potest, atqui si practicè
non sit certus se male non operari, sed dubitet vñrum
male operetur an non, exponit se periculo male ope-
randi, ergo male operatur. Nemo enim in suis ne-
gotiis operatus prudenter nisi moralem adhibeat di-
ligentiam, ergo neque bene moraliter operari potest,
nisi eandem adhibeat diligentiam.

S

Secunda

Secunda
regula

Consci-
entia certa
Speculatiuè
vel practi-
cè

322 Disp. II. De Aet. Hum. Quæst. II. Seçt. I.

Secunda pars regulæ
lx.

Secunda etiam regulæ pars est manifesta quia, exponere se voluntariè periculo peccandi est peccare, sed quisquis operatur cum cognitione dubia vel cum suspicione malitiae exponit se periculo peccandi, ergo ad actum malum sufficit cognitio dubia malitiae vel suspicio aliqua illius.

Solutio
difficul-
tum.

Ad primam Resp. certum esse quod nullum unquam potest esse peccatum ex inconsideratione vel ignorantia vincibili, cui non sit semper coniuncta cognitio aliqua malitiae: id est enim ignorantia illa peccatum est quia est voluntaria, ergo cognita est eius malitia, verbi gratia omittis sacram in die festo ex ignorantia vincibili, oportet ut ignorantiam illam volueris, atque adeo ut illam cognoveris; omnis enim ignorantia culpabilis (ut constabit ex sequenti disputatione) vel est affectata, & sic est directe volita; vel est crassa, quia sufficiens diligentia in ea expellenda non est adhibita, & sic negligentia illa cognita est & volita, nulla ergo ignorantia culpabilis est, quam non aliqua precedat cognitio malitiae, illamque siue iuris sit, siue facti Scriptura damnat & Augustinus: aliam omnem quæ inuincibilis est siue iuris sit, siue facti, nemo inquam damnare potuit nisi lumini rationis naturalis repugnet. Quæro enim à nouis dogmatistis quare ignorantia facti sit inculpabilis quando nulla ei præluit cognitio: respondebunt quia deficiente cognitione non est voluntaria, vnde in isto, sed ignorantia esse iuris non est voluntaria si ei defuerit cognitio, ergo ignorantia esse iuris peccatum non est, si ei defuerit cognitio. Sed reponunt aduersarij, teneris scire hoc ius, peccas ergo quando habes ignorantiam iuris. In isto ego vicissim, teneris etiam scire hoc factum, v.g. esse hodie diem veneris neque licere comedere carnes, peccas ergo quando habes ignorantiam facti, sicut ergo dices tener scire hoc factum quando possum scire, ac cogito me teneri, sic dicam & ego tener scire hoc ius, si possum illud scire, cogitemque me teneri.

Ad secundam Resp. quod in omni remorsu conscientie reperiuntur duo, cognitio scilicet intellectus, & tristitia voluntatis, multi ex affuetudine peccandi, peccant sine remorsu propter significat tristitiam voluntatis, non propter significat cognitionem malitiae, sine qua nemo excusat aut induratus peccat, vnde dicitur de illis quod *Videntes non vident intelligentes non intelligunt*, quia scilicet cognoscunt quidem mala quæ faciunt, sed non penetrant tamen quanta mala sint, quæ propterterea incurront. Rustici quoque propter stuporem mentis explicare nesciunt, neque distinctè definire bonitatem aut malitiam suorum actuum, sed sufficiens tamen lumen habent ad cognoscendum si bene agant aut male.

Ad tertiam Resp. nunquam actum voluntatis specificari ab obiecto bono, vel malo nisi mediæ cognitione intellectus, vnde quantumcunque malum in se ipso sit obiectum quod voluntas amplectitur, nunquam tamen refundet malitiam, si non cognoscatur vt malum.

S. II.

Corollaria moralia pro Praxi.

Motus pri-
mi.

Primum sit, motus primò primos appetitus: id est eos qui omnem aduententiam praecedunt in quaque materia reperiantur mortali, aut veniali, nunquam esse peccata etiam venialia: sed neque subitos quosdam & inopinatos motus voluntatis circa obiecta spiritualia, quales sunt motus infidelitatis & blasphemie, vt recte notant Angelus cap. 6. moralium, Valsques disp. 106. cap. 1. quia ubique deest cognitio malitiae, ibi etiam deest necessarium peccatum, in

omnibus illis motibus utriusq; appetitus deest aduententia, vt suppono, ergo deest etiam malitia. Itaque qui subito commotus ira percuteret alium, aut iuraret antequam cogitasset illud esse malum, ille non peccaret.

Secundum est, qui distinetur etiam diuturno tempore cogitatione aliquâ, vel affectu rei per se malâ, cuius malitiam nullo modo aduentit, ille non peccat: sicut neque ille qui comedet in die ieiunij carnes, non cogitans aetū se facere contra Praeceptum, quantum ante sciuisset esse diem ieiunij.

Tertium est, sicut non est nullum peccatum quando nulla est aduententia malitiae, sic nunquam est peccatum mortale, quando non aduentitur grauitas malitiae, aut periculum eius, potest tamē esse graue peccatum, & mortale, quamvis non aduentatur esse peccatum mortale, quia quod graue peccatum sit mortale, non est nisi pena, sed non est necesse vt pena voluntaria sit & cognita, non est ergo necesse ad peccatum mortale vt cognoscatur illud esse mortale, aliqui p[er]aci omnino infideles mortaliter peccarent: sufficit ergo cognitio saltem confusa grauitatis huius malitiae quâ deficiente nunquam erit graue peccatum. Occidit v.g. aliquis hominem cogitans quidem illud esse malum, sed non aduentens illud esse nisi leue malum, ille grauiter non peccat, quia sola est cognitio quæ voluntati applicat malitiam aut grauitatem eius non refunditur ergo malitia nisi secundum mensuram cognitionis.

Quartum est, si quis committat adulterium aut homicidium aduentens quidem malitiam & grauitatem eorum, sed imperfectissime tamen, & levissime, ille quantumuis grauissima sit materia, non peccat tamen nisi leuiter. Ratio est quia sicut ad peccatum requiritur cognitio malitiae, sic ad graue peccatum requiritur plena & clara cognitio & consideratio illius. Quid autem requiratur ad cognitionem illam malitiae plenam & perfectam, dicitur in tractatu de peccatis, nunc tantum obseruo cum Caietano in summa illam cognitionem dici plenam quam habere solet homo plenè à somno excitatus, & sanæ mentis; illam autem dici semiplenam quæ non magis aduentit malitiam operis, quam semidormientes & semiebri aduentunt malitiam pollutionis quam patiuntur; hanc enim certum est ad mortale peccatum non sufficere.

Hoc iudicium ira imperfectum contingere sœpe potest in homine sane mentis & nondormiente vt rete docet Nauarrus in Enchiridio, vel ob passionem aliquam inuoluntariam & vehementem, cuius violentia iudicium obtenebret, & distrahat aliquo ab ripiat, vel ob stuporem aliquem mentis qualis in rusticis sœpe deprehendimus, vel propter attentionem alterius alicuius rei cogitationem, quâ fiat vt homo licet non stupidus vigile, levissime tamen aduentat malum alterius cogitationis quod in se ipsis experiuntur viri etiam timorati, qui post aliquam temporis morulam perfectè aduententes malitiam operis statim coniiciunt se nunquam consensuros fuisse cogitationi, si æquæ atque tunc aduentissent, abiiciuntque omnem huiusmodi cognitionem, quasi tunc à somno excitarentur.

Quintum est, si quis occidat hominem plenè quidem aduentens malitiam homicidij sed non cogitans eius circumstantias, v.g. non cogitans illum esse clericum, ille purum commitrit homicidium, sed non incidit in sacrilegium: si furetur alienum quod nesciat esse sacrum, furatur sed non est sacrilegus: qui forniciatur cum muliere quam nescit esse coniugatam, neque dubitat, fornicator est nō adulter & sic de ceteris.

Sextum est, si quis causam ponit voluntariè ac liberè alicuius peccati cuius non aduentit malitiam quando

Affectu
sine aduc-
tentia.

Nullum est
sine aduc-
tentia pec-
catum.

Plena ad-
uententia.

Aduententia
circumstan-
tiarum.

Ponere
causam vo-
luntariæ.

quando illud committit, is peccauit quidem quando liberè posuit illam causam cuius effectum praevidebat: non peccat autem quando sine aduentitia morali ponit illum effectum: modo tamen illa intentio non perseveret saltem virtualiter, v. gr. qui liberè inebriatur sciens se hominem interfectorum, peccat etiam homicidio quando inebriatur, non autem quando actu interficit hominem. Quod contra Vasquem in tractatu de peccatis, probandum erit ex eodem principio, quod in primis necessarium est ad omne omnino peccatum dijudicandum.

Instabis, si quis in genere tantum cogitet se facere male, non consideret autem speciem huius mali, v.g. dum committit furtum, queritur quale peccatum commitat; imo si cogitet se male facere, nullo autem modo cogitet, se peccare grauiter aut leuiter, ille committit peccatum graue, aut leue.

Respondeo utrumque illum casum esse in praxi moraliter impossibilem, qui enim furatur non apprehendit duntaxat malitiam in genere, sed malitiam in tali actu & saltem confusè apprehendit illum ut grauem. Posito tamen quod utrumque illum posse fieri.

Ad primum casum Resp. quod si quis in genere duntaxat cogitet malitiam, peccatum erit in ea specie in qua esset peccatum illud, quo veller aliquis in genere male facere, quod esse in certa specie probandum inferius erit, ita Sanchez lib. 1. moralis operis cap. 11. num. 5. Azor, Sayrus, Valentia.

Posterior casus obscurior est, nam Vasques disp. 59. cap. 3. & Sanchez num. 6. putant distinctione videntur esse, si enim conscientia dicetur, esse illicitum in aliqua specie id quod sit, esse peccatum mortale, si malitia sit mortalitatis: veniale si non sit nisi venialis: si autem proponat confusè ut peccatum id quod sit non determinata materia peculiaris, tunc ait illud esse semper peccatum mortale, quia tunc ille scipsum exponit periculo grauiter peccandi. Alij ut Castro disp. 1. part. 3. Iohannes Sanchez, Bonacina putant illud esse semper mortale ob eandem causam. Ego cum Valentia q. 14. p. 4. Salas tract. 8. disp. unica secund. 3. Nauarro, Lopez & aliis existimo illud fore semper veniale peccatum, quoties malitia cogitabitur solum in genere, non cogitando de mortalitati, aut veniali, nec de periculo mortalitatis. Ratio est quia, peccatum nunquam potest esse maius, quam dictetur à conscientia, sed cum cogitatur tantum malitia communis peccato mortali & veniali, conscientia non dictat malitiam maiorem veniali, ergo malitia non potest esse maior veniali, qui autem exponit se periculo peccandi mortaliter, ille non peccat mortaliter nisi aduertat tale periculum.

SECTIO II.

De conscientia erronea qua obligat ad operandum.

Duplex conscientia erronea. Certeum est primò, conscientiam erroneam que proponit ut bonum, quod est reuerè malum aliam esse inuincibiliter erroneam, aliam vincibiliter: inuincibiliter erronea dicitur conscientia illa cuius error deponi non potuit, neque debuit, id est quæ ita errori adhæret post adhibitam diligentiam, ut non debeat illum deponere, sed potius existimare prudenter se non errare. Vincibiliter erronea illa dicitur cuius error deponi potuit, & debuit, id est quæ imprudenter iudicat, quia si sufficientem adhiberet diligentiam, non erraret. Citiùs dixeris vincibiliter erroneam illum esse cuius error prævisus aliquo modo & volitus est saltem in causa id est in negligientia quæ illum causavit: inuincibilem illum cuius error neque prævisus neque volitus est.

Tom. I.

Certeum est secundò conscientiam duplicitate posse obligare, primò positiuè quando tenemur nos illi conformare, non autem illam deponere: secundo negatiuè quando tenemur nihil facere contra illam, non quidem conformando nos illi, sed tantum illam deponendo. Controversia igitur est utrum conscientia errans ita obliget ut peccatum sit ei non obedire, & si peccatum est quale illud & quantum sit.

Ratio dubitandi est primò, quia si conscientia erronea ita obliget, ut peccatum sit illi non obedire, sequitur posse aliquem peccare amando Deum super omnia: potest enim aliquis existimare inuincibiliter esse malum amare Deum super omnia, tunc si amet, aget contra conscientiam erroneam, & peccabit, consequens autem absurdum est, nam amor Dei super omnia expellit quolibet peccatum.

Secundò, si agere contra conscientiam erroneam est malum, bonum erit illi obedire: v.g. si putas odium Dei & mentiri esse bonum, mentiris cum merito, & laude, consequens est absurdum, quia odium Dei, & mendacium semper habent disconuenientiam cum natura rationali, posito quoconque iudicio intellegit. Deinde bonum est ex integra causa, sed cum mentior, deest aliiquid requisitum ad bonitatem saltem ex parte obiecti, ergo non potest mendacium esse bonum.

Tertiò, in tantum duntaxat tenemur sequi conscientiam in quantum illa deriuatur ab æterna Dei lege, sed conscientia quæ dictat odio habendum esse Deum non potest deriuari ab æterna illa lege, alioquin lex æterna præcipiter contradictoria quia præcipiet & vetaret odium Dei. Deinde Deus non potest esse author iudicij falsi cum illud sit mendacium, ergo Deus non est author conscientiae erroneæ, ergo illa non deriuatur à lege æterna.

Quartò, magis teneor obedire Deo, quam conscientia erroneæ, sed Deus vetat mendacium ut malum: ergo licet conscientia illud non vetet, debeo tamen semper illud non dicere. Deinde præceptum potestatis inferioris non obligat, si aduersetur Præcepto potestatis superioris, v.g. si Prætor iubeat, quod prohibet princeps, sed ratio errans est potestas inferior quam Deus, ergo non teneor obedire rationi erranti.

Quintò, si conscientia erronea obligat ad operandum poterit aliquis esse ita perplexus ut liber non sit ad vitandum peccatum: nam v.g. putat aliquando rusticus inuincibiliter esse peccatum non deserere gregem vt in die festo audiat sacram, & vicissim esse peccatum deserere gregem, neque satis distinguere potest quoniam ex illis Præceptis magis obligat, tunc ille quidquid agat necessariò peccabit. Præterea vincibiliter potet aliquis, sibi esse mentiri, tunc siue mentiatut siue non semper peccabit.

Dico primò, tertia circa conscientiam regula est. **Fa-** Tertia re-
cere contra conscientiam siue vincibiliter siue inuincibiliter erroneam semper est peccatum, eiusdem spe-
ciei & gratuitatis in qua esse putatur.

Prima pars proponens obligationem obsequendi conscientia erroneæ, certa est apud omnes quam ex variis Scripturis & Pontificibus & Patribus probant Vasques disp. 9. cap. 2. Sanchez lib. 1. cap. 11. potest autem efficaciter probari ex Apostolo Roman. 14. Omne quod non est ex fide peccatum est, id est omne quod conforme non est iudicio conscientie, ut communiter explicant Patres, & ibidem: Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum nisi ei qui existimat, quid commune esse, illi commune est. Deinde ratio sit, semper malum est velle facere malum, lex enim naturalis dicit malum debere vitari, sed qui agit contra conscientiam errantem vult facere malum, putat enim, v.g. malum esse obedire superiori,

S. 2. &

324 Disp. II. De A& Hum Quæst. II. Seçt. II.

& vult obedire ergo peccat. Deinde quidquid iudicatur conueniens naturæ rationali, est illi reuera conueniens, quia bonum naturæ rationalis est sequi iudicium rationis.

Species
huius pec-
cati.

Secunda pars explicat speciem peccati huius, probaturque quia, tota huius malitiae ratio sita in eo est ut sit actus contrarius dictamini rationis errantis, ergo talis est malitia, qualem illam esse dicit conscientia: obligatio enim non agendi contra conscientiam erroneam per se primò non oritur ex ipsa conscientia errante, sed ex principio naturali dictante vitandum esse malum, & ex Præcepto illius virtutis, contra quam conscientiam dicitur esse illud opus: virtutum enim Præcepta obligant ad vitanda non solum illis aduersa, sed quæ putantur ipsis aduersa, est enim prohibitum à iustitia velle agere contra iustitiam, sed si agas contra conscientiam dictantem aliquid esse contra iustitiam, vis agere contra iustitiam, ergo repugnas Præcepto iustitiam. Eademque ratio probat tantam esse grauitatem huius peccati quanta existimatur esse, quia sine dubio graue malum est, velle facere graue malum.

Dico secundo, conscientia inuincibiliter erronea positio obligat, id est non tantum teneor illi non aduersari, sed teneor etiam operari ut illa dicit: conscientia vero vincibiliter erronea non obligat nisi negatiæ, id est teneor quidem illi non aduersari, non teneor autem illi me conformare: sed tantum illam deponere.

Ratio est quia, quoties sufficientem adhibui diligentiam, ut cognoscam, utrum aliquid sit bonum, non tantum teneor non aduersari conscientia, sed etiam teneor illam sequi, ergo conscientia inuincibiliter errans obligat positivæ. Quoties autem conscientia errat vincibiliter, peccavi non adhibendo sufficientem diligentiam quæ vitaretur error, ergo teneor tunc illam adhibere ad vitandum eum errorem, hoc est deponere conscientiam erroneam, id est discere id quod reuera bonum est aut malum.

Ad primam Resp. esse impossibile ut aliquis putans se peccare amando Deum super omnia, eliciat actum amoris Dei super omnia, nam velle peccare, est velle id quod putatur esse contra Dei voluntatem: possumus igitur in materia aliarum virtutum operari contra conscientiam erroneam, circa materiam charitatis non possumus, quia illa in eo consistit, ut nolis peccare, & ita recte docet Vasques, disp. 59. sub finem.

Ad secundam Resp. concedendo quod agere iuxta conscientiam erroneam est actus virtutis: v. g. si existimes inuincibiliter quod mentiri est actus virtutis ad saluandum amicum, mendacium tuum erit opus misericordia: si putas bonum esse hominem occidere qui blasphemat, erit opus religionis illud homicidium. Mendacium & blasphemia essentialiter sunt disconuenientia cum natura rationali si cognoscantur ut reuera talia sunt: si autem existimat esse illi conuenientia, sunt etiam actu conuenientia. Bonum est ex integra causa vel verâ, vel inuincibiliter existimat: hic autem licet obiectum sit malum, putas tamen illud esse bonum, & ita non solum excusaris a culpa, sed etiam benè operaris ita Sanches l. 1. in decalogum c. 11. n. 17. Azor, Salas, Corduba & alij communissimè.

Ad tertiam Resp. legem æternam non vetare mendacium absolute in omni casu, sed tantum quando conscientia certa & vera iudicabit non esse mentendum: semper enim lex æterna præcipit ut obediens iudicio conscientia, qui ergo sequitur conscientiam erroneam virtualiter habet duplex iudicium, unum falsum, quo dicit v. g. mentendum est, alte-

rum verum, quo dicit sequi oportet iudicium conscientia, ultimum istud deriuatur ab æterna lege. Ad argumentum igitur, respondeo æquiuocationem esse in illa maiori, conscientia in tantum obligat, in quantum deriuatur ab æterna lege: si enim sensus illius sit, in quantum promulgat legem æternam aut bene, aut male, vera est maior: si vero sensus sit in tantum obligat, in quantum est conformis æternæ legi, secundum se totam, falsa est & neganda. Deus ergo præcipit mendacium, quando habes conscientiam inuincibiliter errantem, vetat illud quando errorem in conscientia non habes. Deus itaque non est author falsi huius iudicij, nec conscientia, ut erronea est, atque ita non deriuatur conscientia errans ab æterna lege, quasi sit illi conformis, sed tantum quatenus illam promulgat.

Ad quartam Resp. neminem obligari ad obedientum Deo, nisi quando, & quatenus dicit conscientia esse illi obedientum: nihil enim Deus nisi media præcipit conscientiæ: unde nec mendacium vetat quando iudicabit conscientiam illud non vetari: concedo itaque hanc maiorem, magis teneor obedire Deo quam conscientia erronea, sed distinguunt illa minor: Deus prohibet mendacium per se immediate, nego: media conscientiæ dicitante prohibitionem concedo. Deinde fateor quod Potestas inferior non obligat, quando aduersatur Potestatis superiori: ratio errans est sine dubio inferior potestas, sed nunquam vt dixi repugnat Dei Præcepto.

Ad quintam Resp. duplēcim esse perplexitatem, Peplas
alias simpliciter & per se dictam, alias vero per accidens, & secundum quid: perplexitas absoluta est cum quis inuincibiliter iudicat utrumque membrum contradictionis peccatum esse, neque deponi potest error: v. g. si rusticus in die festo existimet inuincibiliter se peccare omitendo sacram, ut custodiat gregem, & vicissim se peccare si deserat gregem, neque ullum habeat doctorem à quo doceri possit veritatem, immo neque distinguere satis potest, quodnam peccatum sit grauius: Perplexitas per accidens & secundum quid ea est quæ supponit culpam quæ causa est erroris, id est cum quis culpabiliter existimat utrumque membrum contradictionis peccatum esse, & potest ac tenetur deponere errorem. Patentur Doctores omnes cum Sancto Thoma articul. 6. ad 3. posse aliquem culpabiliter, & secundum quid esse perplexum, verbi gratia, potest existimare aliquis culpabiliter, se obligari ad furandum ut Pauperi subueniat, & tunc peccabit siue furetur, siue non furetur, non tamen necessariò peccabit, quia poterit deponere errorem qui est ipsi voluntarius: immo si de illo deponendo non cogitet, non tamen necessitatibus peccare, quia illa erit solum necessitas consequens quæ non tollit libertatem: si tamen omnino tunc veller, neque posset deponere conscientiam erroneam, penitentiaque illum ignorantia huius culpabilis, tunc illa ignorantia ex culpabili fieret inculpabilis, & nullo modo peccaret siue furaretur, siue non futaretur ut mox dicam.

Est enim maior inter Doctores contouersia, utrum fieri possit ut aliquis inculpabiliter & absolute perplexus sit, v. g. utrum ille rusticus peccet qui putat inculpabiliter se peccare siue sacram audiat, siue omittat. Aliqui existimant illum tunc peccatum, quia tam operatur liberè quam operatus est Christus. Si enim audiat, missam liberè audiet, si non audiat, liberè non audiet, sicut Christus liberè mortuus est, quamuis liberum ipsi non esset violare Præceptum Dei, quia integrum illi erat eligere hanc vel illam mortem. Probabilius tamen videtur cum Sanche num. 14 Rodriguez, Castro, illum rusticum qui sim-
pliciter

Solutio
dubitatio-
num.

De Regula Aetuum humanorum.

325

¶citer & inculpabiliter esse perplexus nullo modo peccatum siue audiat siue omitat audire sacram, quia implicat ut aliquis antecedenter necessiter ad peccandum. Iste autem cum voluntarie causam erroris non dederit, simpliciter ad peccandum necessitatur: cum esset ipsi prorsus impossibile vitare peccatum. Itaque licet ille tunc haberet libertatem physicā in genere entis, non haberet tamen libertatem sufficientem ad peccandum, quae vocatur moralis: nam libertas ad peccandum requisita est libertas in ordine ad vitandam culpam, id est illa quā possum peccare vel non peccare, rusticus iste non est huiusmodi, ergo licet liberē physicē auditurus sit sacram, non audit tamen liberē moraliter, id est liberē in ordine ad vitandam, vel incurrandam culpam. Exemplum Christi in multis est dissimile poterat enim mori vel non mori petendo dispensationem Praecepti, vel certè poterat actus eligere inæqualiter bonos, quorum neutrum, vt suppono, conuenit rusticō qui putat peccata ista qualia esse. Iudicabit ergo se peccare, sed nullo tamen modo peccabit.

S. I.

Corollaria moralia pro Praxi.

Primum
corollarium

Primum est, si quis carcere detentus in quo non est sacram, putaret se peccare, non audiendo sacram, ille non peccaret; sicut nec ille qui manu violenter mota per alium, hominem percuteret, quantumvis existimat se peccare, quia vt operando contra conscientiam erroneam aliquis peccet, debet operari libere contra eam, isti autem non operantur liberē.

Secundum

Secundum est, cum aliquis operatur contra conscientiam erroneam, & contra Praeceptum superioris, ille unicum committit peccatum, explicandum in confessione, in qua non explicatur necessario illa circumstantia erroris, quia conscientia erronea nullam per se imponit obligationem, sed tantum proponit obligationem alicuius Praecepti aut virtutis alicuius, ergo non potest causare speciale peccatum, vel illud multiplicare.

Tertium

Tertium est, vt peccetur contra conscientiam errantem, requiritur vt actuale sit iudicium illud errantis conscientiae, neque satis est quod illud prius fuerit, siue reuocatum sit siue non: ita docet Vasques *diss. 60. c. 3.* Sanches *cap. 1. num. 7.* Azor, Salas, Castro contra Medinam, Manuelem, & alios putantes, quod ad peccatum sufficit, vt prius aliquis tale iudicium habuerit, & postea illud non reuocauerit, v.g. inquit si quis prius iudicasset malum esse obediens superiori iusta præcipienti, & postmodum iudicij huius immemor, obediens, peccaret: quod statim pater est falsum, quia conscientia errans non obligat, quando nullo modo existit, ista, vt suppono, non existit in se nec in illo suo effectu, ergo non magis causat malitiam in actu quam si non fuisset inquam.

Quartum

Quartum est, nullam esse culpam agere contra conscientiam errantem, quando illa est rationabiliter deposita, quia tota culpa manabat ex conscientia illa remanente. Est tamen difficile dicere quid exigatur ad hoc vt aliquis rationabiliter conscientiam illa deponat: Non enim videtur admitti debere, quod aiunt Caietanus, Azor, Nauarrus, Valentia, posse conscientiam erroneam ad libitum deponi applicando se ad opus, hoc (inquam) non est probabile, quia is qui conscientiam erroneam eo modo deponet, exponeat se periculo deponendi conscientiam veram, & temerē omnino ac imprudenter illam deponet: vt benē ostendunt Vasques, Corduba, Sanches, Medina, Castro. Itaque dicendum est illum conscientiam erroneam prudenter deponere qui facit quod potest vt

sciat verum: si enim temerē ac sine ratione suscepta est, tunc sine alia ratione deponi potest: si autem suscepta sit cum ratione probabili, v.g. si mulier auditio Concionatore putat esse peccatum mortale ferre alienos crines, tunc deponere illam conscientiam non potest si non adsit aliqua ratio probabilis, quamvis non requiratur ratio aliqua praecedente probabilior, vt benē contra Vasquem ostendit Sanches *num. 10.* licet enim operari ex conscientia probabili, vt postea dicetur.

Quintum est, conscientiam errantem plus obligare quam Praeceptum superioris modo cetera sint parva, id est modo superior, & conscientia materiam imperat è grauem. Ratio est, quia grauius obligat Praeceptum naturale quam præceptum positivum, lex autem conscientia naturalis est. Deinde conscientia, vel errat inuincibiliter, & sic teneris sequi conscientiam repugnando superiori, quandiu non depones errorem, ergo conscientia magis obligat, tunc quam superior: vel conscientia errat vincibiliter, & sic magis etiam obligat, & maius ex se loquendo peccatum est illi repugnare quam superiori dum illa non deponitur, quia immediatus violatur lex naturalis, & Praeceptum diuinum quod iubet vt obediat conscientia. Dixi tamen per se loquendo esse maius peccatum, quia per accidens ratione ignorantiae, quam adiunctam habet conscientia erronea, minuetur aliquando peccatum, quod contra conscientiam erroneous commititur: per se tamen illud erit maius, v.g. si haec ignorantia sit affectata, id est dixi (ceteris paribus).

Sextum est, quando queritur utrum sit grauius sextum.

peccatum facere contra conscientiam erroneam vincibilem quam secundum eam. Responderi debet primo quidem generatim loquendo, grauius peccatum esse facere contra conscientiam erroneam vincibilem, quam facere secundum eam, quia peccare sequendo conscientiam erroneam vincibilem, est peccare ex ignorantia, quae haud dubie minuit peccatum. Deinde tamen nullam præscribi posse certam regulam, sed id expendum esse ex materia, & ex cognitione culpa, quia interdum grauius peccatum est sequi conscientiam erroneam, interdum est leuius, quam illam deserere. Si enim dando causam ignorantiae, apprehendi hanc culpm esse grauiorem, grauior est sine dubio culpa sequi conscientiam: Si autem quando ago contra conscientiam, apprehendo maiorem culpm me committere, quam apprehendi dando causam ignorantiae, tunc grauior est culpa operari contra conscientiam erroneam, quam eam sequi. Praeterea erit interdum veniale sequi conscientiam erroneam, & erit mortale illam deserere: v.g. si existimem esse mentendum ad saluandam alterius vitam, mentiendo peccabo venialiter, mortaliter autem peccabo si non mentior. Res itaque tota dijudicari debet ex quantitate materiae, & apprehensione, ceteris enim paribus grauius semper est peccare contra conscientiam erroneam, quam illam sequi.

SECTIO III.

De Conscientia Probabili qua permittit operationem.

Dicitur Theologorum societatis de conscientia, & opinione probabili, noui Reformatores Theologie & Ecclesiae, vehementer arguunt, accusantque omnium malorum, & totius corruptionis quae orbem hodie inficit. Vanissimi ac imperitissimi fanē homines, qui non intelligunt hanc esse non doctrinam Scriptorum Societatis, sed communem Theologiam totius vocem, cuius ipsi micam nullam habent:

S. 3 Ego

Ego ut eam veram, certam, indubitatam esse demonstrem clarissimè, quam ne ipsi quidem negare possint si terminos ipsos explicari sibi patientur: Primum dico quid sit opinio probabilis & quænam exigit. Secundò, quomodo licet eam sequi. Tertiò, corollaria doctrinæ huius pro praxi.

§. I.

Quid sit Opinio probabilis, & quanam exigit.

Opinio
communis

Certum est primò, communem opinionem vocari
Ceam quæ à multis Doctoribus ex professo eam
tractantibus defenditur, obseruant autem rectissime
Nauarrus, Azor, Sanches, & Castro, non posse opi-
nionem illam vocari communi>m, quæ plures habet
authores: si fuerint inferioris notæ, qui alicuius alte-
rius certi authoris doctrinæ ita sint addicti, vt eum
tanquam unius fine præatio vlo diligenter examine
omnes sequantur hanc singularem haberi debere opi-
nionem certum esse putant citati authores. Commu-
nunis itaque illa censeri debet opinio, quæ sex aut
septem authores habet valde bonos, licet altera toti-
dem habeat, aut etiam plures.

Sententia
probabilis.

Certum est secundo, probabilem opinionem vocari eam quæ nititur ratione aliquâ bonâ & alicuius momenti, etiam si non omnino conuincentem, neque haber contra se conuincentem aliquam rationem; probabiliorem, eam quæ fortioribus nititur rationibus, non autem quæ plures authores habet ut dicam statim: improbabilem eam quam nulla momenti alicuius ratio fulcit, optimè autem aduertunt Sanchez cap.9. n.5. Castro d. 2. p. 1. Valentia, Valsques & alij nunquam appellari posse sententiam probabilem aut improbabilem, nisi quando appareat talis, quoties enim existimas rationes alicuius opinionis posse solvi ab aliis vel à te toties tibi erit opinio tantum probabilis, quantumvis aliundè sit certa: quandiu autem illæ rationes tibi videbuntur insolubiles, tibi erit sciētia; sicut quandiu tibi persuadebis rationes oppositas esse insolubiles, tibi erit improbabilis opinio. Impudenter autem procederet (ut benè iidem authores notant) quia aliorum opiniones communiter receptas, vel etiam nouas idèo tantum iudicaret improbables, quia rationes contra eos alias haberet, quas ipse non posset soluere, neque putaret ab aliis posse solvi, quia persuadere sibi prudens quicquid debet multas fāpē rationes nobis appareat insolubiles, quas facile alij soluunt, & quarum etiam nos ipsis solutionem non raro inuenimus: idèo nemo vñquam debet solo iudicio suo aliorum sententias iudicare improbables.

**Sententia
tutor.**

Certum est tertio, aliud esse quod aliqua opinio sit tutior, aliud quod sit probabilior. Probabilior enim illa est (vt dixi) qua firmioribus nititur rationibus ; tutior est in qua minus est periculum peccandi, v. gr. una opinio affirmat me obligari ad restitutionem, altera negat. Illa qua affirmat est sine dubio tutior, non est tan^e en semper necessari^d probabilior; certum est quod nemo tenetur semper sequi sententiam tutiorem, quia illa est sap^e minus probabilis. His positis

Controversia est inter Doctores, vtrum vnius tantum Doctoris probi & docti authoritas possit sufficiens esse ratio, ad hoc vt opinio aliqua censeatur probabilis etiam si ratio quā nuditur non appareat valida.

**Triplex
dubitatio.**

Ratio dubitandi esse primò potest , quia si ad probabilitatem opinionis alicuius , satis est Doctoris , vnius authoritas , certè nihil est adeò absurdum , & fatuum , quod non liceat asserere , semper enim habebis aliquem authorem , cum nulla sit fatuitas sine patro- no . Nunquid enim y. gr. probabilis est sententia so-

leū esse lapidem? quia hoc dixit Anaxagoras: nullum esse motum localem, quia hoc Zeno afferuit: niuem esse nigrām quia sic placuit vni è sapientibus, ergo ad probabilitatem opinionis non sufficit Doctoris vniuersitatis authoritas.

Secundò, Doctor ille vnicus vel habet rationes quæ tibi probentur, vel nullas habet quæ tibi videantur bona, si primum ergo illius authoritas sola non facit sententiam illam probabilem: si secundum, ergo erit aliqua opinio probabilis tametsi nulla eam ratio sufficiat.

Terriò, si authoritas viri alicuius docti, est ratio sufficiens ad probabilitatem alicuius opinionis sequitur quod nulla sententia potest esse absurdâ & improbabili, cum sufficiat ut eam vir doct^o pronunciasse. Deinde temeraria est sententia quæ repugnat torrenti Doctorum, sed vnius tantum Doctoris sententia repugnat torrenti Doctorum, ergo est temeraria. Denique si dictum alicuius viri docti satit est ad reddendam opinionem probabilem, sufficit etiam eius factum.

Dico primò, ad hoc ut aliqua sententia sit probabilis ista sunt necessaria. Primò, ut eam ratio aliqua bona fulciat. Secundo, ut contra eam non sit ratio aliqua conueniens. Tertiò ut eam generaliter Doctores omnes non improbeni, & tanquam absurdam & falsam explodant. Quartò, ut non repugnet principiis veris & receptis in Ecclesia, & communī sensu fidelium, ita docet Suarez disp. 12. de bonitate & malitia fœt. 6. & omnes alicuius notæ Theologi.

Ratio est, quia probabilis opinio vocatur illa, quæ Probatio.
ab hominibus prudenter agentibus potest approbari,
sed si vna ex dictis conditionibus huic opinioni de-
fuerit, nemo sapienter illam approbare potest; si enim
bona nulla ratio eam probet certè non est probata,
nec probabilis si ratio in contrarium eam conuincat
falsitatis, nemo eam approbare poterit; si eam gene-
raliter reprobent Doctores, & condemnent falsitatis,
certè tot Argos damnare cœcitatim, est imprudentissi-
mum. Denique quod receptissimis principiis oppo-
nitur repugnat lumini naturali, & quod Doctrinam
Ecclesiæ conuellit, repugnat Fidei. Hæc ergo si ex-
pendant Ianseniani, fieri vix poterit, ut doctrinam au-
thorum Societatis, & omnium Theologorum de sen-
tentia probabili dicant esse causam totius corruptio-
nis quæ inficit hodiernam Ecclesiæ.

Dico secundò, sufficere omnino ad opinionem probabilem ut eam Doctòr aliquis magni nominis & pius præsertim recentior teneat, modo tamen conditiones aliae requisita ad opinionem probabilem non desint, videlicet ut ratio aliqua bona illi authori non desit, ut nulla sit contra eam ratio conuincens, ut eam vnamiter Doctores non explodant ut falsam & antiquaram, ut non repugnet principiis communiter receptis, & præsertim sensui Ecclesiæ, ita omnino intelligendi & explicandi sunt Doctores omnes Societatis, qui vnum Doctorem volunt sufficere ad probabilitatem opinionis Sanches, Azor, Vasques, Valentia, Castro, Emanuel Sa, & alij.

Prima enim malâ Fide aduersarij aiunt singularem esse Doctrinam illorum Patrum cum ipsi plures sequantur duces maximi nominis Theologos, & probatissima famæ viros. Sic enim tradunt aperte Albertus citatus à S. Antonino tit. 3. i.p.c. 10. §. 10. Na-
uarrus l. 5. consiliorum de panit. remissionibus Consil. 27. Maior. in 4. q. 2. in prologo, & in responsione ad 5. obiectionem. Duallius Parisenis Academiæ decus exi-
mum tract. 1. q. 4. art. 15.

Secundò euidenter demonstratur , quia vt opinio aliqua sit probabilis sufficit bona vna ratio , sed authoritas Doctoris alicuius magni Nominis , & Pieta-

tis est bona ratio, suppono enim præterea illi non deesse bonam aliquam rationem, opinionem eam non reprobari vulgo à Doctoris ut absurdam & antiquatam, ergo vnius Doctoris authoritas sufficere potest ad opinionem probabilem. Minor certa est, quod enim magno cuiquam & docto viro aliquid verum videatur, magnum potest esse argumentum veritatis, nam etiam id quo solo fides humana ntitur est aliqua ratio, sed testimonium viri vnius probi sufficenter fundat Fidem humanam, ergo illa est bona ratio, ergo ut aliqua opinio sit mihi probabilis, sufficit mihi ratio quæ mihi videatur bona, vel authoritas Doctoris boni, quæ rationi aequualeat præsertim cum etiam ille rationem aliquam habere debeat.

Tertia. Tertiò, argumentari etiam licet, quia in negotiis etiam humanis prudenter solent homines vnius consilio regi: vnum Medicum adhibent videlicet ad tuendam sanitatem, vnum Aduocatum ad conservanda iura familiae, vnum Architecūm ad domum extruendam, vnum Confessarium ad regendam conscientiam, ergo signum est quod authoritas boni alicuius Doctoris est ratio sufficiens ad fundandam probabilitatem alicuius opinionis, quam tutò sequi quæ valeat.

Opinio probabilior. Dico tertio, regulariter verum est quod opinio communis, est probabilius quam opinio particularis.

Ratio est, quia sicut opinio probabilis illa est; quæ ntitur ratione aliquâ non leui, sic probabilius illa quæ plures & meliores habet rationes, sententia communis regulariter meliores & plures habet pro se rationes, quia Doctorum authoritas ratio est saltem extrinseca, & vbi plures sunt Doctores, plures sunt etiam rationes, ergo regulariter est probabilius. Dixi regulariter quia sapè contingere potest, ut opinio singularis alicuius Doctoris, ita efficacem rationem habeat ut multorum sententiis debeat præponi, ut docent Castro, Azor, Henriques, & alij non pauci.

Solutio dubitacionum. Ad primam Resp. nullo modo sequi ex eo quod vnius Doctoris authoritas sufficiat ad opinionem probabilem, quod omnis stulta opinio erit probabilis, quia est necesse ad opinionem probabilem vnius Authoris ut illa non sit communiter reprobata ut improbabilius, & antiquata: ut non habeat rationes conuincentes in contrarium, quæ omnia non reperiuntur in obsoletis illis veterum sententiis quas propterea nemo sine stultitia sequi potest.

Ad secundam Respondent Sanchez cap. 9. num. 9: Vasques d. 62. cap. 4. num. 17. vnius Doctoris authoritatem non sufficere ad opinionis probabilitatem nisi rationes habeat quæ tibi probentur. Ego existimauerim esse necesse ut alias habeat rationes, sed necesse non esse ut illæ mihi probentur in se ipsis, quia viri magni authoritas satis est magna ratio, ut iudicem rationes illas esse probabiles, quibus sententiam suam confirmat.

Ad tertiam Resp. multas sententias esse improbables, licet vnumaut etiam plures habeant Authores, quia rationes habent in contrarium conuincentes & iudicantur obsoleta; & sensu communi repugnantes, temeraria est sententia que repugnat communi sensu Doctorum, qui iudicant eam omnino improbabilem, si autem Doctores communiter opinionem aliquam non sequantur, sed vnicus tantum Doctor, non tamen omnino reprobent ut falsam & improbabilem, tunc singularis illa opinio non repugnabit torrenti Doctorum. Denique quamuis alicuius docti viri dictum efficiat opinionem probabilem, factum tamen illius ad hoc non sufficit, quia viri docti sapè peccant, & agunt contra dicta-

men conscientiae. Si tamen multi religiosi viri aliquid facerent, sufficere id posset ad reddendam opinionem probabilem. Addo tantum cum Castro non sufficere ad reddendam probabilem opinionem alicuius Doctoris, si solum incidenter & ex occasione alicuius argumenti hanc affuerint, sed oportere ut illam ex profeso doceat, alioqui non eam satis sola sua fulciet Authoritate.

§. II.

An liceat sequi opinionem quæ minus videatur probabilis, relictâ magis probabili.

Duplic^z
opinio
probabilis

O Piniones probabiles versantur aliquando circa honestatem actus, verbi gratia cum quæ ritur vtrum homo pauper teneatur ieuniare, aliquando versantur circa valorem alicuius operis, verbigratia, cum queritur, vtrum Baptismus validus sit, collatus sub hac forma, ego te baptizo in nomine genitoris, & geniti, & procedentis ab utroque. Difficultas igitur est, vtrum quando adeat opinio quæ mihi videtur probabilis, siue agatur de honestate operis, siue de valore illius, altera verò videatur mihi probabilius & tunc, possem eligere opinionem minus meo iudicio probabilem, & minus tutam.

Ratio dubitandi est primò, quia nunquam licet agere contra propriam conscientiam, sed qui operatur iuxta probabilem aliorum opinionem, & suam deserit, operatur contra propriam conscientiam, quia hoc non est aliud quam agere contra propriam opinionem, ergo nunquam licet sequi probabilem aliorum opinionem, & eam deserere quæ videtur probabilius. Deinde ille qui exponit se voluntariè periculo errandi, errat voluntariè, sed qui deserit id quod iudicat probabilius, ut sequatur id quod iudicat minus probabile, voluntariè se ipsum exponit periculo errandi, ergo errat voluntariè, habetque affectum ignorantiam.

Secundo, qui operatur contra propriam opinionem probabilius, vel retinet propriam opinionem, vel illam deserit, si retinet, habet simul & semel duos assensus contradictoriè oppositos, iudicat enim aliquid licere sibi & non licere: si relinquit, ergo iam non operatur contra propriam opinionem probabilius, neque appetit quomodo dissentiri adeo facile possum ei, quod iudicat esse verum. Deinde ille videatur operari ex conscientia dubia quod esse illicitum postea dicetur. Tunc enim est verum dubium, quād ex utraque parte sunt rationes, ita ut intellectus vni parti non adhæreat determinatè; hic autem pro utraque opinione sunt rationes, neque potest intellectus utraque adhære determinatè.

Tertiò, exponer se periculo peccandi est peccatum, sed qui sequitur opinionem minus tutam exponit se periculo peccandi, ergo peccat, potestque probari inductione, nam Medicus sine dubio peccaret, qui daret medicinam ægrato minus tutam & minus probabilem, relictâ magis certâ & tutâ: peccaret iudex qui cum damnaret cuius crederet ius esse probabilius: peccaret minister sacramenti qui cum adhibere posset materiam & formam certam, contentus esset solum probabili, ergo non licet sequi opinionem minus probabilem.

Quartò, si vera est doctrina ista de sententia probabili potest quilibet Director conscientiarum, respondere contradictionia, vni v.g. pœnitenti affirmare, id quod negat alteri: imo vni suadere aliquid, quod cras eidem dissuadeat. Vnde nihil in materia morum erit stabile ac constans, sed omnia incerta, ludicra, & lubrica imo quod peius est ingens aperitum ostium

Conclusio
& quarta
regula.

ostium peccatis, & corruptioni si amplecti quilibet potest quod commodius viuum fuerit.

Dico primò, circa conscientiam probabilem vera & certa ista regula est, posse quemlibet operari eligendo illam opinionem quæ minus videtur tuta, & minus probabilis, relinquendo propriam opinionem probabiliorem, & tutiorem. Siue opinio versetur circa honestatem actus, siue versatur circa eius va- lorem.

Prinam partem quæ agit de opinione probabili circa honestatem actus, accusant, damnant, execrantur Ianseniani: amplectuntur eam & demonstratiuè probant omnes alicuius notæ Theologi, quorum catalogum dabunt prolixissimum Sanches c. 9. n. 14. Nauarrus in summa c. 27. n. 289. Syluester & Tabie-na verbo opinio. Valsques disp. 62. c. 4. Azor tom. 1. l. 2. c. 16. & 17. Filiucius Emanuel Sa. S. Antoninus tit. 3. 1. p. c. 10. §. 10. du Vallius Doctor ut dixi Parisiensis nunquam satis laudatus tract. de actibus humanis, q. 12. art. 13. Gamachæus alterum ciudem Scholæ lumen 1. 2. tract. 1. p. 115. Neque villa nunc contro-versia est pro quâm pugnet acrius contra nos er-rores, speciatim autem adducuntur plures Pontifices, Cardinales, Episcop. Canonistas, Theolog. plura exempla manifestissima ex Scripturis vtriusque Testamenti, plurima ex Concilijs, ex Patribus ex histo-ria Ecclesiastica quibus probant clarissimè quâm sit improbabilis doctrina hæc nouorum dogmatistarum qui volunt teneri quemlibet in quolibet negotio se-qui sententiam magis tutam, & sane vt præmonuita sola terminorum explicatio, est apertissima demon-stratio. Sic enim arguo nemo malè potest operari quamdiu prudenter & cum ratione operatur, nam malum illud est quod repugnat rationi & prudentiæ. Quis enim? dixerit nisi sit stultissimus posse aliquem prudenter peccare: sed qui sequitur opinionem probabilem prudenter & cum ratione operatur, nam probabilis opinio illa est quam bona ratio fulcit, alioquin (ut dixi) non est probabilis, ergo qui sequitur opinionem probabilem prudenter & cum ratione opera-tur, atque adeò non operatur imprudenter & temerè. Quæ certè demonstratio apertam esse declarat aduersariorum, vel ignorantiam, vel malitiam. Deinde argumentatur optimè S. Antoninus loco citato si tene-retur quilibet eligere semper id quod est tutius & cer-tius, tenerentur omnes religionem ingredi, quæ via est longè tutior ad salutem: inò nullum esset discri-men inter consilia & Praecepta. Nam consilia pro-babilioris tendit in cœlum quâm sine illis, tenebitur ergo quilibet ea semper amplecti & sequi quidquid optimum videbitur. Quod aduersarios pudebit affir-mare. Similiter tutius sine dubio est contentum esse debere quemlibet unico beneficio Ecclesiastico cuius reditus satis sint ad sustentationem, nunquid? tamen audebunt aduersarij omnes illos damnare qui plura seruant beneficia. Deinde cum difficillimum sit in omnibus reperire certò veritatem, non voluit obligare Deus homines, nisi vt operarentur cum certitudine morali, nunquid? enim certitudo physica exigitur, sed qui sequitur sententiam probabilem, opera-tur cum morali certitudine, nam certitudo moralis illa est quæ nititur ratione aliquâ ergo licet sequi sententiam probabilem. Præterea fatebuntur aduersarij eum non peccare qui operatur iuxta multorum grauissimorum Doctorum sententiam, sed qui opera-tur iuxta opinionem probabilem facit, quod licitum esse aiunt Doctores innumeri (vt dixi) Albertus Magnus S. Thom. S. Antoninus, Nauarrus, Maior du Vallius & alij grauissimi Theologi: ergo ille non peccat qui sic operatur neque aberrare à via potest, qui tot & tam peritos habet duces: sicut errant tur-

pissimè aduersarij, deserentes semitas iudicij ac iusti-tiæ, vt ambulent per salebras, duce perlitissimè fane homine damnato per iudicium Ecclesiæ.

Secunda pars de opinione probabili quando agitur de valore operis, alios habet longè grauiores, & melioris Doctrinæ amatores aduersarios, negant enim eam Soto, Suares & alij de quibus in tract. de Sacramentis dictum est, volunt enim Ministrum Sa-cramenti nunquam sequi posse opinionem probabi-lem, vtendo materia vel forma probabili. Contra quos ratio eadem facere videtur. Qui enim sequitur opinionem probabilem etiam tunc quando ad-ministrat sacramenta non operatur imprudenter, cum non operetur sine ratione, ergo illa non malè opera-tur, si nihil sit aliud per quod reddatur operatio eius illicita, non videtur ergo esse maior ratio de con-scientia probabili cum agitur de valore actus, quâm quando agitur de illius honestate: si enim est proba-bile illum actum esse validum, est etiam probabile il-lum esse licitum, ergo possum illum eligere licite, sed hoc tamen aliqua eget limitatione, Vnde.

Dico secundò, non licet sequi sententiam minus probabilem in duplice casu. Primus est quando ali-qua positiva lex vel consuetudo prohibet. Secundus quando Proximo graue aliquod damnum imminet, si sequaris opinionem minus probabilem, eâ deserta quæ magis est probabilis, tunc peccas.

Ratio est, quia nunquam violari sine peccato po-test lex iuste à superiori potestate lata, neque licet vñquam expondere Proximum periculo alicius dam-ni. Certum igitur est esse peccatum graue amplecti opinionem probabilem circa materias & formas Sacra-mentorum, relictis certis quas præscribit Ecclesia, quia violatur consuetudo Ecclesiæ quæ vim habet legis, & Praeceptum eius quo determinat ritum quo sacramenta sunt administranda, & vetat ne quis vta-tur materia, & forma probabili v. g. grauiter pec-caret qui adhiberet baptizando illam formam, ego te baptizo in nomine genitoris &c. Alter casus est quando sequendo sententiam minus probabilem & minus tutam, Proximum exponis periculo grauius alicius danni. Nam quoties valor actus redundare potest in utilitatem Proximi, toties tenemur sequi tutorem sententiam, & eam relinquere qua minus est tuta, etiam si fuerit forte probabilius, quia quando potes, nunquam tibi licet proximum exponere periculo probabili: quod in multis postea confirmabit exemplis.

Ad primam Resp. valde diuersa esse ista duo, con-tra propriam opinionem operari, & operari contra propriam conscientiam practicam. Operari contra propriam conscientiam est facere id quod hic & nunc tibi putas esse illicitum; agere autem contra propriam opinionem, est facere id quod licet iudices probabiliter esse illicitum, certò tamen iudicas illud hic & nunc tibi esse licitum, quia quædam tibi ra-tiones ostendunt probabiliter illud esse licitum. Ita-que qui agit contra propriam opinionem, non agit contra conscientiam practicam, sed agit contra propriam conscientiam speculatiuam, quod non est ma-lum. Deinde distinguo alteram hanec minorem. Qui deserit opinionem probabiliorem exponit se periculo errandi practicè nego, errandi speculatiuè concedo. Nam quando agis cum conscientia probabili certus es te non errare practicè, id est te facere actum qui licet physicè ac materialiter bonus forte non sit, sed malus, moraliter tamen bonus est non malus.

Ad secundam Resp. illos duos assensus contradic-toriè opponi, teneor ad restitutionem, non teneor ad restitucionem: licet comedere possim carnes, non possum illas licite comedere, vnde nullus intel-lectus

Iectus potest simul & semel illos habere. Sed istos duos actus non opponi vlo modo contradictriae, nisi materialiter: probabile est propter rationem aliquam me teneri ad restitutionem; & probabile est propter alias rationes me non teneri ad restitutionem: potest enim intellectus illos duos assensus simul habere, non tantum ex principiis externis, vt putat Vasques, sed etiam ex principiis internis, vt recte ostendit Sanches cap. 9. num. 12. quia sicut sine vlla contradictione duas sententiae oppositae sunt probabiles per diuersa motiva, ita nihil verat illas ab intellectu cognosci probabiles: qui contra propriam sententiam operatur vt alteram sequatur opinionem probabilem, non deserit quidem propriam sententiam, sed habet duos istos assensus posteriores. Est probabile propter alias rationes hoc esse licitum, & est probabile ob alias rationes hoc esse illicitum: non habet duos illos priores, hoc est licitum, hoc est illicitum.

In hoc distinguitur conscientia probabilis, à conscientia dubia, quod qui habet conscientiam dubiam, neutri parti determinatè assentitur: qui autem habet conscientiam qua opinionem utramque iudicat probabilem, determinatè assentitur iudicando utramque probabilem esse.

Ad tertiam Resp. distinguendo maiorem exponere se periculo peccandi formaliter, est peccare, concedo: exponere se periculo peccandi materialiter, nego: qui sequitur sententiam probabilem, exponit se periculo peccandi materialiter, id est faciendi quod est in se malum, sed non est in periculo peccandi formaliter, quod nimurum imputetur in ratione peccati, eodem modo quo aliquis peccat faciens malum quod inuincibiliter necit esse malum. Inductio illa de Medico, de Iudice, de Ministro sacramentorum soluit ex secunda conclusione, patebitque magis ex sequentibus.

Ad quartam Respondeo, Directorem conscientiarum prudentem ac doctum non respondere suo paenitenti contradictriae, neque suadere vni, quod dissiuader alteri, si omnia sunt paria. Respondebit enim vt dixi propter alias rationes est probabile te teneri ad restitutionem, & propter alias rationes est probabile te non teneri, potes autem sequi utramque sententiam. Et hoc dicet singulis & tempore: vnde nec sibi contradicet, nec erit inconstans & lubrica doctrina de sententia probabili, nunquam enim dicit tenetis ad restitutionem, si habeat sententiam probabilem quod negat obligationem restituendi, nunquam autem periculum erit corruptionis quando aliquis sequitur id quod videbitur commodius, modo probabilis opinio doceat id non esse illicitum.

§. III.

Corollaria moralia pro Praxi.

Primum.

Primum est, qui iudicat aliquam sententiam esse omnino improbabilem, non potest unquam operari secundum eam: qui vero credit eam esse aliquo modo probabilem, secundum eam operari potest, etiamsi recedat à sententia communis, magis probabile, & magis tutâ, modò non impendat Proximo graue aliquod periculum, & contraria prohibitio non obstat, vnde potest quilibet sive doctus sive indoctus suam deserere sententiam, & adhædere alteri sententiae: dum autem vir indoctus in aliquo libro communiter approbato inuenit aliquam opinionem, potest eam sequi tutâ conscientia.

Secundum.

Secundum est, potest quilibet recedere à sententia communis, si enim doctus sit, rationem aliquam fir-

Tom. I.

mam habere potest, propter quam præferat sententiam suam sententiae communi: si vero non haberet rationem ullam, contra sententiam communem, sed solam Doctoris alicuius autoritatem, non posset illa sententia probabilis censer, si communiter reprobatur, & ab aliis absurdâ iudicetur: si vero non sit doctus, potest prudenter doctrinæ ac moribus alicuius probati viri sic confidere, vt adhæreat sententiae illius contra sententiam communem. Imò etiam potest tutâ conscientia sequi, quod in uno vel altero Doctore inuenierit, qui non sit reprobatus.

Tertium est de Doctore, qui publicè sententias suas proponit: peccat enim haud dubiè mortaliter si vel ex malitia vel ex ignorantia culpabili, doceat sententias improbabiles præfertim in materia qua pertinet ad Fidem vel ad mores, quia grauem præbet occasiōnem errandi auditoribus suis, quod est graue damnum, vt recte tradunt Sanches, Salas, Castro. Imò si neque ad Fidem, neque ad mores materia illa pertineat, sed ad scientias humanas, peccant etiam haud dubiè professores illi, nisi eos excusat paruitas materie: quia tunc non funguntur Magistri officio, quod tamen profitentur, & ad quod Republica eos deputat. Imò & grauem discipulis inferunt iniuriam, in generando in eis id quod sciunt errorem esse, tenenturque ad restitutionem, vel potius ad retractationem, & reparationem illius damni, vt recte docent Nauarrus, Sanches, Castro. Existimat tamen Salas in huiusmodi materiis scientiarum humanarum, id non esse peccatum nisi veniale, quod non est probabile, nisi fortasse in eo qui priuatim duntaxat opiniones illas traderet. Sed non peccabit tamen mortaliter talis Professor, qui docet sententiam minus probabilem eam reliqua quam iudicat esse probabilem: Imò verius iudico quod ille ne venialiter quidem peccat, licet enim cuilibet sequi sententiam probabilem, & sanè imponeretur alioqui nimis graue onus Praeceptoribus. Ita Castro n. 7. contra Sanchem num. 26. qui putat id esse peccatum veniale, & Suarem diffut. 12. sect. 6. num. 9. qui putat id esse peccatum etiam mortale.

Quartum est, circa eum Doctorem qui consultit alii: nam ille interrogatus ab aliquo consilium pertente, potest contra propriam sententiam consulere illi iuxta sententiam alienam, quam probabilem esse iudicat: si enim eam potest ipse sequi, cur non poterit eandem etiam aliis consulere? vt docent Vasques, Sanches, Castro. Imò posset etiam respondere aliquando iuxta unam sententiam, aliquando aliam sequendo respondere, sed ne tamen videatur varius & parum sibi constans, debet sententiae virtusque probabilitatem explicare interroganti.

Difficultas tamen est, utrum illud verum etiam sit in materia iustitiae, v.g. cum aliquis interrogat utrum obligatus sit ad restitutionem an non, negat enim Valentia tunc posse responderi secundum sententiam minus probabilem: affirmant vero Sanches n. 2. 1. Castro p. 3. id licitum esse in omni casu. Melius tamen cum distinctione respondent Vasqu. diff. 62. c. 9. n. 47. Salas, Ioannes Sanches: si enim eum à quo interrogaris obligas ad restitutionem non potes respondere iuxta sententiam minus probabilem, tacendo tuam quando autem illum deobligas, potes respondere secundum sententiam minus probabilem. Ratio est: quia quando te aliquis interrogat, petit ut respondeas bona fide, utrum liceat ipsi vitare restitutionem: si vero solam sententiam obligantem explices, falsò illi respondes, & malâ fide, quia restitutionem ex tua sententia vitare potes, quam tu illi taces, atque adeo negas vitari ab eo posse restitutionem. Hoc autem

¶ T

ita

ita intelligi volo, modò nullum ex responsione illa tua graue damnum timeri possit: si enim verearis ne alias iste peccet liberius, tunc respondentium esset alio modo. Hinc etiam soluitur vtrum possit aliquis varios consulere Doctores donec favorabilem aliquem inueniat, à quo audiat id quod maximè cupit: hoc enim per se loquendo non est illicitum, vt patet, sed praua fane intentione vitiari potest.

Sed potestne iste Doctor interrogantem remittere ad aliud Doctorem cuius sententiam iudicar esse improbatam? Resp. non posse, si eam talis Doctoris sententiam indicet evidenter falsam, quia tunc ille ignorantia laborat. Posse autem si eius sententiam non existimet esse omnino falsam, tunc enim & secundum eam sententiam respondere potest; vel ad illum Doctorem remittere interrogantem. Ita Vasques, Salas, & ex parte Sanches loco sèpè citato,

Confessarius.

Quintum est, circa confessarium, nam ille siue ordinarius sit, siue delegatus, tenetur sub peccato mortali absoluere penitentem qui opinionem sequitur probabilem, quam confessarius ipse putat esse falsam. Ratio est, quia tunc penitentis ritè dispositus est, ergo grauis ei fit iniuria si ei denegetur abolutio sine causa, & ita vulgo censent Doctores omnes paucissimis exceptis: si tamen confessarius non sit nisi delegatus, non tenebitur huiusmodi penitentem absoluere, cuius confessio incepta non fuerit; si vero inchoata fuerit confessio, tenebitur eum sub mortali absoluere, etiamsi confessio de solis fuerit venialibus, quia grauis ei fit iniuria, cui sine causa denegatur gratia: contrarium tamen censent Vasques, & Sanches, quorum sententia non placet.

Minister sacramentorum.

Sextum est, circa Ministrum sacramentorum, de quo dictum est in tractatu de Sacramentis. controuersia enim est, vtrum licet uti materia & forma probabili extra casum necessitatis, cum potes adhibere certam, negant enim multi cum Sua, multi cum Vasque & Sanche affirmant, quos verius loqui existimabam eo loco. Et quidem cum opinio versatur circa honestatem actus, id est, vtrum ministrare licet sacramentum, v.gr. vtrum moribundo nullum explicanti peccatum distinctè, absolutionem licet dare dubium esse non potest. Imò quando de valore agitur, v.gr. quando est probabile aliquam materiam aut formam validam esse, & est probabilior illam esse invalidam, tunc per se loquendo licet sequi sententiam probabilem, per accidens autem non licet, quando Præceptum Ecclesiae obstat, vel prohibet proximi charitas: alioquin peccatum esset absoluere penitentem quem scires solam habere attritionem, & grauissimum imponeretur onus tunc ministris, tunc aliis: si ergo sola sacramenti agatur reuerentia, potest quilibet sequi sententiam probabilem æquè in hac materia sicut in aliis, sed hæc alias.

Medicus.

Septimum est circa Medicum, nam ille peccaret haud dubiè grauissime, si certum relinquenter medicamentum, vt adhiberet remedium duntaxat probabile, vel si adhiberet dubium relieto probabile, vel si faceret experimentum de medicamentis an salutaria sint vel nociva, non credens etiam probabiliter illa esse salutaria, quia exponeret se periculo accelerandi mortem, & hoc repugnat non solum charitati, sed etiam iustitia, quia ideo vocatur vt adhibeat remedias quæ iudicat esse optimæ: Cum autem est æquè dubium, vtrum medicina profutura sit an nocitura, si non sit magis probabile illam profuturam non debet illam adhibere, quia hoc est experientiam facere, & expondere se periculo accelerandi mortem, vt bene docent Azor & Vasques contra Sanchem, qui rectè contra eos asserit Medicum non posse adhibere medicamen-

tum quod indicat minus probabile relieto eo quod probabilius esse arbitratur, quia fraudat agrotum commitentem se illi bona fide, vt adhibeat optima remedia.

Octauum est circa Iudicem, sequitur enim ex dictis primò, quod quando vtraque opinio est æquè probabilis, eo quod litigans & quales habeat probations iuris & facti, non potest Iudex ferre sententiam pro altero, sed ex æquo diuidere debet, v.gr. hæreditatem, quia Iudex Dominus non est rerum, sed distributor constitutus à Republica vt de rebus statut pro iure partium. Ita docent Suares, Salas, Coninx contra vtrumque Sanchem & plures alios. Secundò, quod quando vnu s'litigantibus rationes haber potiores, & meliores tunc iuris, tunc facti, alter autem habet tantum probabiles, non potest Iudex relinquere sententiam probabilius, assumptam probabile, vt benè tradunt Sanches, Vasques, Peres, contra Castro, Medinam, Salam, quia ideo Respublica commisit ei hanc potestatem, vt iudicet semper quod est probabilius, & si sciretur aliter facere, putaretur esse iniustus, & acceptator personarum. Neque par est ratio confessarij qui non est iudex inter partes. Sed benè tamen hoc limitat Vasques ad Iudicem inferiorem, qui timeret annulationem sua sententia, hic enim ne tantum subiret probrum, posset sequi sententiam minus probabilem. Fateor tamen quosdam esse alios casus in quibus licet Iudici amplecti sententiam minus probabilem, vt benè tradit Ioannes Sanches disp. 44. num. 52. verbi gratia probabile est non posse innocentem condemnari à Iudice quantumvis secundum allegata, & probata constet illum esse reum, aliqui enim affirment, alii negant, liberum est illi condemnare illum, vel absoluere: placet denique quod ait Villalobos tract. 1. difficultate 8. quod quamvis in causa civili teneatur Iudex sequi probabiliorem sententiam; tamen in causa criminali tenetur eam partem sequi quæ favorabilius est reo.

Nonum est, de Aduocato cui semper licitum est tueri causam, modò poterit illam esse probabilem, quamvis causam alterius iudicet esse æquè probabile, aut etiam probabiliorem, vt multis allegatis docent Sanches & Vasques, quia licet illi sequi sententiam probabilem, modò tamen clienti suo aperiat dubium causa sua, quod fortassis si sciat abstinebit à lite. Addit etiam Villalobos citatus posse Aduocatum agere contra reum quem probabilius est esse innocentem, quod mihi sanè non placet.

Decimum est, de Rege suscipiente bellum, & de militibus ad bellum vocatis, certum est enim quod illi possunt sequi sententiam probabilem, verbi gratia Rex ex huiusmodi sententia potest suscipere bellum: & sicut inferior tenetur se conformare sententia superioris minus probabili, sic tenetur etiam miles, vt dixi fusius in tract. de charitate.

Rex & milites.

SECTIO IV.

De Conscientia dubia quæ permittit operationem.

Dixi quomodo permittat operationem conscientia probabilis, nunc de conscientia dubia idem controverti potest, vnde videndum est primò, quid sit conscientia dubia. Secundò, vtrum operari liceat stante dubio. Tertiò, Corollaria pro Praxi.

§. I.

De Regula Actuum humanorum. 331

§. I.

Quid sit Conscientia dubia.

Conscien-
tia dubia.

Certum est primò, conscientiam dubiam tunc dici quando intellectus neutri parti determinatè præbet assensum, sed eum suspendit equòd maiorem non videtur conuenientem vnius partis, quā alterius: potest autem suspendi assensus dupliciter. Primo speculatiuè, quando in communi dubitatur utrum aliquid licitum sit, an illicitum, & appellatur dubium speculatum. Secundo practicè quando dubitatur utrum hic & nunc aliquid mihi sit licitum, & est dubium practicum: similiter aliud est dubium iuris, aliud dubium facti, dubium iuris est cum dubitatur utrum aliquid sit præceptum, vel magis præceptum quā alium: dubium facti cum dubitatur utrum occideris hominem, & teneatis reparare damna.

Certum est secundo, veram esse primam hanc regulam iuris, in dubijs tutor pars est eligenda, significat autem quod quando pro utrâque parte rationes sunt æquales, semper amplectenda est illa pars, in qua vel nihil vel minus mali representatur, haec enim pars est quæ vocatur tutor ut recte ostendit Sanches l. 1. moralis operis c. 10. n. 16. Est autem difficile statuere quānam pars dici possit tutor, quando duo concurrant præcepta incompatibilia, quia interdum præceptum positivum v. g. sigillum confessionis plus obligat quā præceptum naturale seruandi vitam, aliquando plus obligat naturale quā positivum. Itaque pars illa semper vocanda est tutor quæ attentis circumstantijs minus apparebit mala: tenemur enim velle semper id quod est minus malum quamvis teneamus nunquam velle malum.

Certum est tertio alteram etiam istam regulam iuris esse veram, in pari causa melior est conditio possidentis. Significat autem quod in re dubia vbi pares ex utrâque parte sunt rationes, illi semper parti fauendum est quæ habet possessionem. Sed est tamē difficile dicere quomodo in causis dubijs dignosciri possit ex qua parte sit possessio. Nam quamvis aliquando id sit satis evidens v. g. quando certus es de voto, dubitas autem utrum illi satisficeris, possessio est pro ipso voto, non autem pro libertate: contra vero dubitas, utrum voteris, & certus es te fuisse alias liberum à voto, stat possessio pro libertate quæ certa est, non autem pro voto quod est incertum. Sed est tamē sēpe difficile dignoscere, quis possideat: v. g. dubitatur utrum puer septennis sufficiens ad vocationem habuerit rationis ysum, non est facile dicere, quānam pars possideat vñusne rationis, an eius carentia. Respondent Sotus & Sanches illam partem esse possidentem pro qua sit præsumptio in foro externo, quia illud sine causa non præsumit: v. g. in proposito casu forum externum præsumit pro ysum rationis qui anno septimo communiter contingit. Sed hoc est difficile quia sēpe ius commune possessioni resistit. Itaque illa pars in dubijs dicitur possidens, quæ vel maiorem habet certitudinem quā altera, vel communiter præsumitur illam habere ut constabit ex dicendis.

§. II.

Vtrum stante Conscientia dubia licite aliquis possit operari.

Contra
prima regula.

Ratio dubitandi est primò, quia prior illa regula quam attuli quod in dubijs tutor pars eligi debet, non videtur vera, & contraria est secunda, tutor enim pars est illa in qua nullum est peccandi periculum, sed non teneor semper hoc eligere v. g. dubito utrum voterim, tutius est satisfacere voto, & tamen

Tom. I.

non teneor, ergo in dubijs non teneor eligere quod est tutius. Et sanè quando habeo conscientiam probabilem, non teneor sequi quod est tutius, ergo nec teneor quando habeo dubiam. Denique pars possidens non semper est tutor, & tamen in dubijs melior est conditio eius qui possider, & ab eius parte possum stare, ergo pars tutor non est semper necessariè sequenda in dubijs.

Secundò tamen altera ista regula quod in dubijs conditio possidentis sit melior, non videtur vera saltem vniuersaliter extra materiam iustitiae, cuius solius titulus est (possessio) vnde nec extra illam prodest po-test, vt docent communiter Theologi cum Valsque, Azor, Antonio peres, quia multi textus iuris statuant ut pars tutor eligatur etiam cum altera pars est possidens: v. g. in C. Iuuenis de sponsalibus, præcipitur ut iuuenis, qui dubitabat utrum priora sponsalia fuissent valida, cum puella septenni separetur à secunda coniuge quam duxit consobrinam prioris &c. ad audienciam, in dubio an Sacerdos occidet, statuitur ut censeatur irregularis. Et sanè si verum esset nulla esset vñquam Præcepti obligatio in dubijs, quia semper libertas dicenda erit possidere, quia est certa. Denique si non eligatur id quod est tutius, poteris expo-nere te periculo peccandi.

Dicò primò, stante dubio speculatio tantum, po-test quilibet licite operari: stante autem dubio practico & non deposito, illicitum illi est operari, sed tuiorem partem semper debet eligere.

Prima pars de dubio solum speculatio certa est apud omnes, quia conscientia speculativa non regulat actiones humanas, scilicet practica: possum autem dubitare speculatiuè utrum hodie sit festum, & tamen certus ero quod non teneor ad sacram audiendum, eo quod sim infirmus. Certum est quod dubium speculatum esse nunquam potest sine dubio practico, quin adsit ratio aliqua probabilis quæ suadeat, operationem esse licitam, non obstante dubio speculatio: si enim nulla sit ratio, vbi erit dubium speculatum, ibi dubium etiam erit practicum. Ita Sanches l. 2. de matrim. d. 41. n. 5. & c. 10. cit. n. 7. & 8.

Seconda etiam pars de dubio practico neminem aduersarium habet propter regulam illam ut dixi receptissimam, quod in dubijs eligenda semper sit pars tutor, id est quandiu perficerat dubium, qui enim operatur cum tali dubio ille se periculo peccandi exponit. Quid inquires si dubium sit quodnam sit maius peccatum, mentiri, an hominem occidere? Resp. neutrū tunc eligi debere sed utrumque rejici cum utrumque peccatum sit.

Dico secundò, sufficiens ad deponendum dubium practicum, causa esse potest possessio, quæ si alteri parti fauatur, partem eligere licet minus tutam, non solum in materia iustitiae, sed in omni etiam alia materia.

Prima pars de materia iustitiae à nemine negatur, quod nimis in materia iustitiae possessio sit titulus sufficiens ad deponendam conscientiam dubiam, & ad eligendam partem minus tutam cui possesso facuet: v. g. dubitas de re aliqua quæ bona fide possides, an tua sit, potes illam alienare aut retinere propter regulam ut dixi hanc alteram etiam indubitatem, quæ habetur in 6. reg. 6. & regula 170. In pari causa & delicto, melior est conditio possidentis: in casu proposito causa est æqualiter dubia, & tu possides; potes ergo rem illam ut tuam retinere, aut alienare. Imò patet quod in foro externo, nunquam te illa spoliareris, ergo nec in foro interno spoliari potes, quod semper conformatur foro externo quando illud non vitetur præsumptione. Dixi tamen, modo rem illam possideas bona fide, si enim malæ fidei

Contra fe-
cundam
regulam.

Conclusio.

Dubium
specula-
tiuum.

Dubium
practicum.

Possessio
fauere in
dubio.

Melior est
conditio
possiden-
tis.

Tt 2 possessor

possessor esse, verbi gratia si esses furatus, tenetoris restituere quamvis dubitares, vtrum res illa eius esset a quo es furatus, quia possesso nunquam facuet malæ Fidei. Dices ille qui dubitare incipit, malæ Fidei incipit possidere, mala enim Fides in eo consistit quod dubites an res sit alterius an tua. Repondeo verum esse quod initio possessionis dubium potest efficere malam fidem, non autem post inchoatam possessionem, quia si bonâ fide cœpit possidere, possesso præsumpta ei postea fauerit.

Quid inquires, si nullum faciat aliquis examen ad inuestigandum verum dominum eo tempore quo comparere ille poterat, nunquid rem illam poterit retinere postea huiusmodi possessor? Imo quid tenebitur facere si magis propendeat rem nō esse suam.

Respondeo peccasse illum qui huiusmodi diligentiam omisit, sed non teneri tamen ad restitutionem, quia non est propterea malæ fidei possessor, posito quod sit vere dubius, & quod non comparuerit ullus dominus. Sed neque illum teneri ad restitutionem, quamvis magis propendeat rem non esse suam modò temper maneat dubius, benè docent Vasques, Salas, & Sanches qui l. 1. in decal. c. 10. num. 9. mutavit sententiam quam tradiderat l. 2. de matrim. quia scilicet possesso præponderat omnibus rationibus quæ non conuincunt.

Valer in
materiis
aliarum
virtutum.

Secunda pars de materiis aliarum virtutum, in quibus assero possessionem esse titulum legitimum sequendi partem minus tutam asseritur à Suarez tom. 5. in 3. p. d. 4. sec. 5. Sanchez, Filiicio, contra Vasquem, Azor, & plures alios. Ratio autem est, quia non est maior ratio, cur in materia iustitia possesso sufficiat, vt partem sequi possis minus tutam, quam in aliis materiis: idèo enim in materia iustitia ille qui possidet, retinere potest id de quo dubitat, quia possesso est certa, & ius certum, quibus propterea superat alteram partem: sed in aliis materiis, præceptum est dubium, voluntas autem certam habet possessionem suæ libertatis, quandiu non probatur eius priuatio, ergo etiam tunc eligi potest pars minus tutu cui fauerit possesso, v. gr. dubitas vtrum voveris ieunium, potes non ieunare.

Solutio
primæ du-
bitationis.

Ad primam Resp. ex dictis quodd stante dubio semper eligenda est pars tutior, cum autem ab aliqua parte stat possesso tunc dubium deponitur, v. gr. cum dubito vtrum voverim, & certus sum me voluntatem habere liberam, tunc certus etiā sum me non obligari, si autem maneat dubium, teneor eligere tutius, alioquin expono me periculo peccandi, quod non facio quando ago ex sententia probabili, per quam non excluditur iudicium prudentiae. Cum igitur eligo partem cui fauerit possesso iam desino esse dubius, cum certum sit ius alterius partis.

Ad secundam Resp. regulam etiam alteram esse vniuersalissimam & semper veram in pari causa, &c. Non solum in materia iustitiae, sed etiam in aliis, nam illa iura ostendunt quidem esse semper bonum eligere partem tutorem, sed non declarant illud esse semper necessarium, vt demonstrat Sanchez num. 15. Constat autem ex iis quæ statim dicentur, Præceptum sèpè obligate quando adest dubium, quia sèpè contingit vt libertas certa non sit, cum Præceptum & votum tollens libertatem certum aliquando sit. Neque tunc exponis te periculo peccandi, cum certum sit quod possesso dat ius ad operandum æquum ac si nullum esset dubium.

§. III.

Corollaria moralia pro Praxi.

Primum

P

Rimum est pro restitutione vel solutione, quando enim rem aliquam possedisti hactenus bonâ fide,

incipis autem dubitare an tua sit, potes alienare illam aut retinere factò priùs examine diligenter, quod tamē si culpabiliter omiseris, peccasti, & teneris potes restituere; si omiseris inculpabiliter, & factus non sis ditor, ad nihil teneris, si tamen cam vendas, & spes sit dominum comparitum, emptorem monere teneris, quem alioquin periculo exponis amittendi quod emeris: si spes huiusmodi nulla sit, non teneris monere. Contra verò si es certus de furto, vel de debito, dubitas autem vtrum restitueris, teneris restituere, vel iterum soluere, quia debitum est certum. restitutio autem incerta, vnde possesso est pro debito.

Secundum est, si donata tibi sit, vel empta res aliqua Secundum, quam furtiuam esse dubitas, tunc si venditor fuit bona fide possessor, potes rem illam seruare, donec certus compareat dominus, quia succedit illi possessor à quo accepisti ius, ille autem seruare potest, ergo & tu potes. Si autem dubitas vtrum ille à quo accepisti fuerit possessor bona fidei, tunc teneris inter eos dividere de quibus dubitas, quia tunc præsumptio pro neutra parte stat, vnde alij æquale ius habent, sed non debes tamen facile credere, furto sublatum id esse quod tibi donatur aut venditur, nisi certò id tibi constet.

Tertium est, si suaseris alteri homicidium, dubites Tertiū, autem vtrum ille occisurus esset, etiam si non confundies, teneris reparare damnam, quia consilium tuum est certum, dubium autem an alter occidisset: si autem non dubitas sed moraliter es certus quod occisurus alter esset, quia v.g. tibi dixerat, eratque illi valde inimicus tunc non teneris, quia non est dubium.

Quartum est, circa legem & præceptum, si enim Quartus, post sufficientem diligentiam dubites an aliqua lex, vel præceptum superioris aliquid iubeat, aut veter, non teneris illam seruare quia incerta est lex, & possesso stat pro libertate voluntatis, vt benè docent Suarez & Sanchez contra Vasquem. Idem etiam assero si dubium sit an lex vñ sit recepta vel promulgata, quia dubium tunc est an sit lex, ergo possesso stat pro libertate, vt benè tradunt Azor, Salas, & Castro contra Sanchez: si autem certus sis de lege aut præcepto, sed dubites an ab iis sis exemptus, vel an illa lex sit abrogata, vel an legi satisficeris, teneris implere legem, v.g. certus es de lege ieunij, dubitas autem an ea eximaris propter infirmitatem, teneris ieunare: certus es te obligatum esse ad dandam Eleemosinam, ad recitandas horas canonicas, dubitas autem an satisficeris, teneris dare Eleemosinam, recitare horas. Ita omnes communissime.

Sed inquires, licetne in casu dubio legem aliquando Interpre-
benigne interpretari, quod est Epichria vti, dum dicitur Legislator fortè nec potuit nec voluit in hac cir-
cumstantia me obligare: Resp. ex dictis sequi quod hoc
non licet quia lex certa est, exemptio autem incerta:
si ergo habes beneficium ita tenueris ut dubites vtrum
obligaris ad officium, obligaris omnino ad officium,
quia certa lex est, vt dixi exemptio autem incerta: similiter in die ieunij dubius es an data sit duodeci-
ma hora noctis, non potes comedere: si autem dies
sequens est dies ieunij, & dubitas an hora illa duo-
decima sonuerit, potes comedere ob eandem causam,
vtrum autem comunicare possis, dubitas an comederes
post horam 12. pertinet ad tract. de Euchar. Denique
si dubitas vtrum attigeris annum atatus 21. nō tenēris
ieunare, quia lex non est certa ob quam priuari non
potes libertate certa quam prius habuisti ob eandem
promoueri non potest ad sacros ordines, qui de ætate
dubius est, quia toto tempore præcedenti non poterat
promoueri, nunc autem dubiam potestatem habet
vide Sanchem cap. illo 10. vbi multa doctè disputat
de dubio irregularitatis, censurarum, & confessionis
de

Votum & de peccatis dubiis quae ad alios tractatus spectant.
iuramentum.

Quintum est de votis, iuramentis, & promissionibus, si enim dubitas an voveris vel etiam an absque ambiguitate voveris: non teneris implere votum vel iuramentum, vt recte docent Suarez, Henrques, & Sanches cum aliis pluribus contra Vasquem, Azor, & Salam quia obligatio est incerta, libertas autem voluntatis est in possessione etiam si magis fortasse propendes te vovisse. Si vero certus sis te vovisse, aut promisisti, dubites autem, an voto satisfeceris, teneris satisfacere voto aut iuramento, propter contrariam rationem. Si dubites an habueris intentionem vovendi, an verò tantum fingendi, teneris voto, vt docent benè Suares, Sanches, Castro, quia delictum non debet presumi nisi probetur, votum autem sine delicto simulare non potest. Neque dicas possessionem tunc stare pro libertate, votum autem esse incertum: nam hoc negatur, quia votum potius certum est; fictione autem incerta, vnde illa probari debet vt præualeat voto possidenti. Quod si dubitares utrum verba tua fuissent ambigua, vel utrum aliqua mentis restrictione fuisses vobis, tunc non obligareris, quia illud non esset delictum, & votum incertum esset.

Alia restant de voto & iuramento qua satis ex proposito principio possunt colligi, verbi gratia, cum quis dubitat an sufficientem habuerit deliberationem, necessariam ad votum, si enim verè dubitat an ante septennum, votum emiserit, an voverit tempore phrenesis, aut ebrietatis, vel amentiae, non tenetur voto, quia illud est dubium: passio communiter non tollit sufficientem usum deliberandi, vnde si ex eo tantum capite dubitas, obligaris voto: si dubites utrum voti materia sit mala: teneris adire superiorem si potes, sin minus non teneris voto. Ita Suares, & Sanches.

Sextum est de Precepto superioris, si enim verè dubitas an honestum sit quod præcipitur, vel certe an excedat legitimam præcipiendi potestatem quam habet: communis sententia Sanchis, Azor & aliorum contra Vasquem docet te teneri obedire, quia certa est superioris potestas, incertum autem an male præcipiat quod tamen non vacat difficultate, vbi sane non placet limitatio quam adhibet Castro part. 13. tunc inferiorem teneri solum obedire, si facile impleri possit præceps. Verum si superior verè obligat, teneris etiam in re difficili obedire, sin minus neque teneris in re faciliter.

SECTIO V.

De Conscientia scrupulosa, quomodo permittat operationem.

Scrupulus
quid sit.

Certum est primò scrupulum differre à dubio & à probabili, quod scrupulus, suspicio sit leuibus tantum nixa coniecturis, & rationibus: ne sit peccatum, quod reuerà non est peccatum. Suspicio est quando intellectus in alteram partem magis inclinat cui tamen non assentitur. In opinione intellectus determinatè adhæret vni parti, in dubio pendet in aequilibrio, scrupulus ergo suspicio quædam est, id est apprehensio vehemens, ex leuibus orta rationibus, quæ assensum partis contrariae non excludit, sed titubare cogit aliquantulum. Dicitur vehemens apprehensio, & timor, quia scrupulus est partim in intellectu, partim in voluntate: scrupulosus enim sine ratione iudicat, aliquid peccatum esse quod peccatum non est, & propterea vano timore cruciatur. Dicitur deinde apprehensio vanis nixa rationibus, differt enim in eo ab opinione ac dubio quae bonis nituntur rationibus, cum tamen scrupulus vanis quibusdam coniecturis, & inani rationum ymbra obnubilat ani-

mum, atque adeò non excludat iudicium probabile de honestate actus, quem tamen ut malum apprehendit.

Certum est secundò, signum infallibile scrupuli esse, si contra commune sapientum iudicium, vel etiam ipsius confessarij, indicantis aliquid non esse peccatum, inquietus sit. Oriuntur autem scrupuli, vel ex infirmitate, ideoque solemnis hic mulierum moribus est: vel ex pusillanimitate, vel ex melancolia vnde sèpè desinunt in amentiam, vel ex dæmonis fraude, vnde scrupulis finis est tedium virtutis. Potest ergo esse triplex scrupulus, primò an aliquid sit peccatum, secundò an consenseris cogitationi alicui malæ, tertio an confessio benè facta sit.

Difficultas ergo est, utrum manente & non deposito dictamine interno, quo quis putat se peccare, si aliquid fecerit, laudabiliter possit operari contra ipsum scrupulum.

Ratio dubitandi primò est, quia quisquis operatur contra internum dictamen rationis iudicans aliquid malum esse, verè male facit, quia malum est operari contra conscientiam etiam erroneam: ille qui operatur non obstante scrupulo facit contra internum illud dictamen, ergo male operatur.

Secundò, velle peccare semper est malum, sed qui iudicat se peccare aliquid faciendo, quod tamen facit vult peccare, ergo ille qui operatur antè quam deposuerit scrupulum verè peccat.

Tertiò, ad bonam operationem requiritur assensus probabilis de honestate actus: qui operatur cum scrupulo non habet talem assensum, ergo ille non benè operatur.

Dico primò, potest licet scrupulosus facere id prima regula de scrupulis.

contra iudicat esse malum, antequam per rationes intrinsecas scrupulum deposuerit, modò tamen per rationes extrinsecas, illum deponat, sequens iudicium confessarij aut aliorum communiter sententiam id esse licitum. Ita docent Theologi omnes quos citant Ioannes Sanches, *disput. 41.* & Thomas Sanches *lib. 1. cap. 10.*

Ratio est quia potest quidlibet, ut satis probabam, contra propriam sententiam operari ut sequatur probabilem aliorum sententiam, ergo multò magis id scrupulo licitum est. Deinde subditus potest & debet obedire superiori, quamvis probabiliter iudicet sententiam superioris non esse veram: ergo qui scrupulo laborat adhædere potest confessarij aut Doctorum iudicio.

Dico secundò, ille qui scrupulo laborat non solum potest, sed etiam sèpè tenuerit facere id quod eo modo malum esse iudicat. Ita etiam docent omnes communissime.

Ratio est, quia nisi scrupulosus id fecerit in manifesto est tunc capitum salutis periculo. Cum enim deponere vult scrupulum, eò sèpè magis implicatur, hoc autem habet præsentissimum & vicinum remedium, ut nunquam ab operatione desinat propter scrupulum neque propter illum operetur: non enim capax est examinandi rationes, cum friuolæ ac leues rationes, graues illi videantur & magna, vnde quod plus lucis querit, eò plus caligat.

Non est igitur huiusmodi malo præsentius ullum, & efficacius remedium, quām vt agrotus credat omnino Confessario prudenti, eique obediatur ad nutum, habens hoc omnino certum & fixum, quod nemo vñquam errare potest si tale iudicium sequatur & illi planè acquiescat. Primò ergo necesse est, vt cognoscas te verè scrupulosum esse, quod inde certò cognosci, si vel in una materia, vel in pluribus sèpè anxius sis ex leuibus tantum & friuolis rationibus. Secundò, ut in rebus efficiendis nunquam ab opere desistat ob

Remedia contra scrupulos.

Tt 3

Scrupulum:

Iudicia
scrupulo-
rum.

scrupulum; neque mortale peccatum aliquid reputet, nisi iurare possit illud esse tale. Tertio, quoties circa præterita cruciabitur, an verbi gratia, tentationi confenserit, iudicet semper se non confessisse, nisi iurare possit se confessisse. Quarto, circa confessiones nullum etiam peccatum mortale confiteatur, quin possit iurare illud esse mortale, neque unquam expositum fuisse in confessione. Quod si dubitet de præteritis confessionibus, nunquam eas repeatat nisi iurare possit similiter, illas fuisse mancas. Quinto, Confessarius omnia scrupulosi dubia interpretari debet in bonam partem, & illa raro debet admittere; sed frequenter importunum interrogatorem repelle. Vide Sanchem lib. 1. cap. 10. Vasquem disp. 67. Salam tractat. 8. de conscientia disput. unica sect. 29. Valentiam, &c.

Solutio
difficulta-
tum.

Ad primam, satis patet quomodo scrupulosus habeat dictamen internum ex rationibus extrinsecis propter quas recte operatur, sequens confessarii iudicium. Vnde neque vult peccare cum iudicet se debere hoc prudens iudicium se qui, & habeat certum iudicium quod ira possit, & teneatur operari, vnde patet responsio ad secundam & tertiam.

DISPUTATIO III.

De Principio materiali, & subiectu Actuum Humanorum.

S. Thomas à quæst. 6. ad 18.

Actio hu-
mana.

EXPLICATO utroque principio extrinsecico humanarum Actionum, fine ac regulâ, primum statim occurrit principium intrinsecum materiale ac subiectuum, actio videlicet humana, quæ totius bonitatis ac malitiae subiectum est. Sic enim vulgo per quandam quasi excellentiam appellatur actio illa, quæ procedit à voluntate liberè operante cum consideratione bonitatis aut malitiae moralis, quia illa sola est quæ dirigitur in finem, illa quam regular recta ratio, illa in qua vt subiecto residet bonitas aut malitia moralis. Quoniam vero actio illa vt sit idoneum subiectum moralitatis, exigit primum vt sit voluntaria, deinde vt sit libera; video mihi dicendum esse primum de Voluntario, & Involuntario. Secundo de libertate voluntatis.

QVÆSTIO I.

De Actu voluntario, & Involuntario.

S. Thomas à quæst. 6.

IN iis quæ sponte aliquis agit, laudes & vituperationes, in iis quæ inuitus facit venia sapè ac misericordia locum habent, inquit Philosophus 3. Ethicorum cap. 1. hoc enim ad omnem humanum actum ante alia requiritur ut sit voluntarius. Primum, ergo in genere videndum est quenam sit propria ratio & quidditas voluntarij. Secundo, quotuplex sit voluntarium. Tertio, in specie quinam actus eliciti à voluntate sint voluntarij. Quartò, quinam actus imperati à voluntate sint voluntarij. De omissione autem quomodo voluntaria esse possit constabit ex dicendis de illius libertate.

SECTIO I.
Quenam sit propria ratio, & quidditas Actus
Voluntarij & Involuntarij.

S. Thom. quæst. 6. & 7.

QViditatem propriam voluntarij expositurus Philosophus cap. illo 1. lib. 3. Ethicorum, definit primo involuntarium id quod vi aut ignoratione agitur: deinde voluntarium definit, quod est ab intrinseco principio cognoscente singula in quibus est actio; quarum definitionum partes omnes ut exponantur, primum statuendum est, illas esse veras definitiones actus voluntarij & involuntarij. Secundo, quomodo vis seu violentia tollat voluntarium. Tertio, quomodo ignorantia cum illo pugnet. Quartò, quomodo metus. Quinto, quomodo concupiscentia illi aduersetur,

Definitio
voluntarij
& inno-
luntarij.

S. I.

Voluntarij & Involuntarij Aristotelica definitio.

CERTUM est primum, dupliciter dici posse aliquid voluntarium. Primum quidem obiectum, illud numerum quod est obiectum actus voluntatis, & illud propriè dicitur esse volitum, non dicitur autem propriè voluntarium, v. gr. si me videat atque gaudente Titius occidit Sempronium, homicidium illud volitum mihi erit non voluntarium, quia effectuè non procedit à voluntate, quamvis sit obiectum à me volitum cum terminet actum meæ voluntatis. Secundo, voluntarium propriè illud appellatur quod procedit à voluntate tanquam à principio effectuè, quod enim est effectus voluntatis illud est quod vocatur propriè voluntarium: quia verò procedere multa possunt à voluntate, quæ tamen erunt involuntaria, idèo queritur, quid exigatur necessarium ad hoc, ut actus procedens à voluntate sit propriè voluntarius.

Volunta-
rium ob-
iectum.

Certum est secundum, quod in omni actu procedente à voluntate quædam sunt substantialia quædam verò accidentalia, quas vocant circumstantias actus: substantialia dicuntur actui ea, quæ constituent actum in tali specie infimâ, eo quod pertineant ad genus eius aut differentiam: v. gr. obiectum quod terminat actionem est sine dubio essentialia actui, quia eo variato totus variaretur actus: Circumstantiae actus dicuntur, Circumstantiae actus dicuntur, tamen maneret in eadem specie, sunt enim accidentia ipsius actus, tamen in genere naturæ, tamen in genere moris, v. gr. cum quis alium occidit gladio, mors illa est obiectum essentialia actui, instrumentum autem est circumstantia.

Substan-
tia actu-
lia actui.

Certum est tertio, septem enumerari solere communiter circumstantias quas commodè S. Thomas in tres ordines, distribuit quæst. 7. nam aliæ attingunt ipsum actum, vbi, quando, quomodo, locus, duratio, & modus: aliæ pertinent ad causam actus, cur, quis, quibus auxiliis finis, persona, & instrumentum: ad effectum actus pertinet quid, prout significat quantum & quale. Prima ergo circumstantia (quis) significat personam quæ agit aliquid aut patitur, verbi gratiâ vtrum is qui cædit aut qui cæditur Sacerdos sit, an Laicus. Secunda (quid) non denotat obiectum ipsum & materiam, ut dixi, sed quantitatem aut qualitatem ipsius materiae, circa quam actio versatur, vtrum verbi gratiâ vestis quam furatus es multa sit & pretiosa. Tertia (vbi) significat locum, vtrum in loco sacro furatus sis. Quarta (quibus auxiliis) denotat media & instrumenta quibus vñs es, verbi gratiâ, vtrum ornatus & cum pluribus sociis sis furatus. Quinta (cur) significat finem extrinsecum si verbi gratiâ, furatus es ad ludendum.

Septem
circum-
stantias.